

MOLNÁR ÁGNES

„...NAGYON SOKAT GONDOLOK RÁTOK, EBBEN AZ ÁTKOZOTT SZOVJET PARADICSOMBAN”

*Egy Don-kanyarban elesett kiskanizsai honvéd
kiszínezett portréja hazaküldött levelei alapján*

*Egy kis orosz falu csendes utcáján
Magyar nóta hangzik egy ház ablakán,
Ez a nóta egész szíviünket átjárja,
Édes családom... vajjon eljut- hozzája.*

1

942. ősze, „valahol a Don partján”. Bajuszos, középtermetű, vékony testalkatú férfi ül kis tábori asztalkánál, gyengefényű mécses pislákol előtte. A táj, a „nagyorosz síkság”, melyet az imént még a szállásául szolgáló kis orosz parasztház ajtajából szemrevételezett, már téli ruhába burkolózott, „a valóságban is úgy néz ki, ahogy othol lehet látni a képes lapokban”. A katona halántékán fehérbe játszanak a szőke tincsek, nem is lehet a félhomályban kivenni, vajon haja nem teljesen ősz-e már. Talán ő a legidősebb valamennyi honvéd bajtársa között. Örvezetői rangjelzés vállán: nemrég kiérdemelten, helytállása elismeréséül kapta vissza azt, amit tizenhárom éve egy szerencsétlen eset folytán elveszített. Most megfontolt, óvatos gondolkodása, kimért viselkedése, felelősségteljes döntései nyomán rászolgált, hogy szakaszának fiatal, huszonéves bakái apjuk helyett apjuknak tekintsék. Tartása nem a tehetőség tekintélyéből, hanem az olyan ember alázatából ered, akit mindenki deréknak, jóra valósnak ismer, s aki – bár sok mindene e Földön nincsen – gondos gazda módjára sáfárkodott világéletében az- zal, amit a „jó Istentől” kapott; aki az isteni és emberi törvényeket, ahogyan az írva van, mindenkor pontosan betűről betűre megtartotta.

H. József földműves, napszámos, volt városi kocsis, két gyermek apja, eredetileg W. József, ki németes hangzású nevét már házasságkorában magyarosította, bal öklével vonalas iskolai irkapapírt szorít az asztalhoz, s paraszti munkában megerősödött jobbkezevel kimért, de tempós mozdulatokkal gömbölyű-girlandos betűket, szabályos sorokat formál.

(...) ugy szeretem ennek a tintának a színét (...)

Verselni már rég nincsen kedve, utoljára valamikor a nyár ihlette meg, amikor feleségének írott sorai egyszerre csak rímekben kezdtek egymásnak felelgetni:

*Édes fiam mast itis nagyon melegek vannak, érnek a gabonák,
azért itt Oroszországban nincs viruló határ,*

Vad háború nyomán minden sivár, kopár,

Izzó nyári napfény perzseli a tájat,

Nem lehet mást látni, csak lerombolt tanyákat.

Kiss versek.

Egy kis orosz falu csendes utcáján

Magyar nóta hangzik egy ház ablakán,

Ez a nóta egész szívünket átjárja,

Édes családom... vajjon eljut- hozzája.

Már azt sem tudja, vajon hallotta-e dalolni valahol az utolsó versszakot, vagy egyszer csak a fejében termett, ahol örökösen a honvágy szülte a gondolatokat?...

Még a nyár közepén kigondolta, hogy azontúl minden levelet megjelöl, így az otthoniak tudni fogják, ha valamelyik küldeménye nem érkezne meg: „Mostantól kezdve megszámozom a leveleket, így megtudott ha valamelyik elmarad 1-es” Eddig is sűrűn adott életjelt magáról, ha éppen nem voltak „nagy munkába” – „...én elég sokat írok, van az írásra elég időm minden éjjel”. Számos levelezőlapot, és még egyszer annyi, három-négy oldalas levelet küldött haza a tábori postával, szinte minden napra jutott egy. Az október végén írott, 70. sorszámot viselő levele valójában már a 119-ik.

„70-ik A Don mentén, 1942. október 29.-én

Édes jó anyukám!

A kis csomag nagyon meglepett és jól esett, amit kültél, mert nem tartottam rá számot, a Pistát bizonyára a szülei erőltették arra, hogy hozzon nekem el egy kis csomagot, de ha nem hozott volna, akkor sem lett volna semmi baj sem. Édes jó anyukám, milyen öröm volt látni a hazai almát, szép édes és erős paprikát, mutattuk a muszkáknak is, gondolhatod hogy bamultak rajt, és szokjuk nekik mondani, hogy nálunk othol mennyi mindenféle terem, mert itten bizony semmi sem, azt szokják mondani, hogy akkor Magyarországon sokkal jobb élni mint itt önáluk mert az itteni nép csak Kartocskával meg Szemjécskével él. (...) Édes fiam már egy fél éve annak, hogy a muszka földön vagyunk, már ugy megtanultuk és megszoktuk az orosz kö-

szöntést, hogy Drásztutye Pán, ez az orosz köszöntés, így köszöntik egymást – viszont minket, katonákat is, ez az orosz nép, amit már mi is nagyon megtanultunk. (...)

Édes jó anyukám, azért levelet csak írjál rendesen, mert az a szabadság nem egészen biztos, addig még valami közbe is jöhet, hogy nem lehet menni, ha én nem leszek itten azért az a levél ideér és engem megvár. Édes fiam, mostmég három csomag van hátra, egyet a múlt hó 27.-én adtam fel, egyet most 10.-én és egyet 18.-án, a legutolsó egy falióra, azt hiszem, hogy azt még csak most viszik el innen, mert eddig a nagy sár miatt, nem mehettek az autók, a vasút állomás pedig 120 km.-re van, így a posta és a csomag szállítás nehézségekbe ütközik, most szerencsére az idő megjavult és az utak is felszáradtak úgy, hogy amíg eső nem lesz, addig lehet autóval járni.(...)”

Egy hónapja is elmúlt talán, hogy a 40 év felettieket összeírták. Nem is mehettek szabadságra sem, mert azokat küldték, a fiatalabbakat, akiknek még biztosan vissza kell jönniök. Az idősebb bakák most reménykednek, talán korukra és családjukra való tekintettel véglegesen leszerelik őket. H. József, fiatalabb földije számára csak Józsi bácsi, három hete, hogy betöltötte a negyedik X-et. Otthon nem tartják a születésnapokat, az élet s vele az erő fogyását, a gondok szaporodását felesleges ünnepelni. Most azonban várta október 5-ét, amely a szabadulás reményével kecsegtette. Régen, nagyon régen elszakadt az otthontól testben, s egyre csak azt fontolgatja, tervezgeti, mit és hogyan tesz, amint hazaér. Minden gondolata, minden cselekedete hazairányul, küldi szakadatlanul gondoskodásának levélbe rótt, tárgyokban megtestesült jeleit.

A küldemények között volt bajtársak által aláírt anxiz is. S aztán még egy, melyet ki is színezt, hogy mutatósabb legyen; vagy talán hogy jobban hasonlítson egy különleges utazásról hazaküldött üdvözlőlaphoz, mely közelebb hozhatja az otthoniakhoz a távoli, számukra soha el nem érhető tájat s annak hangulatát...

„Emlék Oroszországból: Édesanyukám és gyermekeim! Ez a tábori lapnak kivágottnak vászondarab egy lelőtt oroszrepülőgépből való, tegyétek el és őrizétek meg emlékeknek. Sokszor csókollak beneteket: Józsi”

„Édes fiam, az egyik csomagban betettem két lemezt, az egyikre egy katona volt vésvé, a másikra V. betű megkaptad?”

„Édes anyukám! Ezeket tegyétek félre, majd ha a jó Isten hazasegít, összeállítatom gyertyatartónak, a poharak muszkapoharak, van bent két füzet, azis muszka, a gyerekek használhatják, megmutathatják az iskolában, hogy az muszka eredetű, a tintatartó is az lehet használni, csak vizet ne töltsétek bele, mert nem lehet belőle tisztára kitölteni, a ceruzák magyar, de a tollszárok orosz eredetűek.”

Utoljára egy nagy faliórát csomagolt falárába gondosan, hogy szegényes, még jóval a felesége születése előtt téglából épült, kicsiny, fórház nélküli, egy tisztaszobával s egy fületlen kis kamrával rendelkező házuk berendezését azzal gazdagítsa – úgy, ahogyan a módos, jógazda pógár családoknál látta odahaza.

„Édes jó anyukám, sokat gondolok rátok, itt a Don mentén, a fél világ bejárása után, már nagyon vágyakozom vissza közétek, már elég volt ebből a vadregényes kirándulásból. Ez a Don akkora tájas folyó mind a Mura, mast voltam rajt keresztül én is. Sokszor csókol kedves szerető férjed Józsi”

Életében talán először hagyta el a Dunántúlt. Kiskanizsán kívül ismeri a zalai dombságot, a Mura mentén a „Horváccságot”, s Horvátországot – hogyne ismerné, hiszen maga is Osekovo-ban született, túl a magyar nyelvterület határán. Még gyermekkorában beplántálódott a kiskanizsai földműves nép közé, nénjével együtt. Ízig-vérig, tetőtől talpig, utolsó gondolatáig kiskanizsai ő, aki csupán ideiglenesen, s kizárólag fizikai valójában szakadt el az otthontól. Az idegen táj, az idegen nép megismerése nincs akarata ellenére, érdeklődéssel fordul az ismeretlen felé; mégis, mérlegelő elméje minden összehasonlításakor a hazait hozza ki győztesnek. Hat hónap azonban túlon túl hosszú ahhoz, hogy kíváncsiságát ébren tarthassa, főként egy olyan ember számára, akinek minden ambíciója kicsiny birtoka felvirágoztatására és családja jólétének megteremtésére irányul. Nem izgatja más, csak az a felelősségteljes szerep, amelynek betöltésére házasságával szerződött: atya, férj és jó gazda, akinek a vállán a jó Isten által az ő gondjára bízott háznép és a jószágok sorsa nyugszik. Nincs olyan levél, melyben ne tudakolná és ne rendezné el legjobb tudása szerint a „szöllő”, a földek, a tehének, aprójóságok sorsát.

„Mostanában nem kaptam tőled levelet, mint a napokban kaptam meg azt, amit a kis Jozsi 5-én irt, de mast várunk postát – ha írtatok akkor lesz levél. Édes fiam, a szöllő felől nem irtál semmit, hogy a mult évi hajtások ellettek-e ültetve, azokra a helyekre, ahol hiány volt és ha igen sikerültek-e, kihajtottak-e rendesen? Mennyi széna lett? vettél-e már hozzá? réteknek a trágyázás érte valamit? A Kuzma Kati néninek adjál 18 pengőt és az ősszel a bátyáddal szántasd meg a földjét. Mast már itt van a sarju kaszálás is – ha lehet ugy gondolkodjál, hogy a télre legyen elegendő szénád, kukurica sasát [kukoricaszárat] pedig vegyetek valahol ott a közelben, a vásártér körül, a Pista bácsi majd szerezz, mert a magunké kevés lesz. hogy sikerült a hagyma, mast már kiszedtétek, ugye? Csalamádét vetettetek? Milyen a kukorica, a kétárokközben? a bibort még mindig nem irtad meg, hogy milyen volt a tavasszal megnőt-e? A disznok kijárnak-e még, vagy pedig hizlalod őket? Milyen termés lesz szilva, alma, körte és barackból? A szöllő szép? mast már meglehet látni? A bort eladtad? A körte fán volte othol termés? Az élelmezési jegyeket megkapod az én részemre is? A gyöngyös befolatot-e? és az üszök milyenek? Mennyi gabona lett? Nem-e vonult be mastanába valaki?(...) Milyen jó volna, ha othol volnák és akkor nem kelene mindezt innen kérdezni, mert ha én nem kérdezem, ti sohasem irtok magatok szerint meg semmit sem, hogy othol mi hogyan áll, még othol voltam ez az amit itt kérdezek mind az én gondom volt...”

H. József kezében megáll a toll, messze elnéz a mécses lángja felett. Vegyes érzelmek kavarnak benne. Nem volt gazdag ember, de világ életében törekedett a jobbra. Éjt nappallá téve dolgozott, két ember helyett is, hogy jussanak ötről a hatra. Abból a kicsiny szántóból, a kevés rétből, szőlőből szakértelemmel, szorgalommal a legtöbbet hozta ki, amit tudott. A pár holdas birtokon még tehenet is tartott, habár a takarmányt ki kellett pótolni a bor árából. Az Olvasókördbe eljárt, ott is mindig lehetett új és új fogásokat tanulni a gazdálkodásban. Igyekvő volt és józan életű, istenfélő. A felesége is az, dolgozik a megszakadásig. Hordja fejevéka szám a vöröshagymát, paradicsomot, paprikát, a tejhasznot, a gyümölcsöt a piacra. Meg is érthették volna egymást, hisz' egy célért hajtották magukat. De valami nem passzolt...

„...mégis sokszor feleseltél velem, mindig a tied volt az utolsó szó, sokszor mondtad, hogy nélkülem a jég hátán is megélsz, pedig azt hiszem, hogy mast elővonnél, ezt csupán csak azért említem, hogy egy kicsit gondolj vissza, a meggondolatlan szavaidra.” (...)

„Édes fiam, ugye mast már érik a szőlő, egész nyáron abban biztam, hogy szüretre majd csak haza érek, de mast már látom, hogy nem lesz abból semmi, pedig a préselést és a hordokat magam szerettem volna elrendezni, tehát ugy intézd anyukám, ahogy jobbnak látod, Most tudod meg azt, hogy én mi voltam a házadnál, azt hiszem nem modott azt többet, hogy ember nélkül könnyen meg lehet élni.”

Talán nem ért jól az asszonyok nyelvén, nem tudja, hogyan is kellene bánni velük. Mostanság a kiskanizsai fehércselédek oly öntudatosak, önállóak. Erősek, fejen viszik a negyed- vagy harmadmázsányi portékát Kanizsára, de a vasúton sokan közülük még Fehérvárig, Pestig is elmennek piacozni.

Nem bántaná a feleségét a világ minden kincséért sem. Míg odahaza volt, addig is tűrte az asszony pörölését, nem akarta még jobban elmérgesíteni a helyzetet. De most, amikor túl sok ideje van gondolkodni, csak eszébe jut sértettsége, s levélírás közben elő-előbuggyannak belőle a keserű szavak. Hát olyan sokat számít az, hogy ő ment vőnek az asszonyhoz? Nem bizonyította-e, hogy minden munkához ért, hogy rászolgál az elismerésre? Ha a felesége eddig nem becsülte meg őt, ezután majd fogja...

„Édes fiam, ugye nagyon hiányzom hazulról, de csak gondolj vissza arra, amikor szoktál velem feleselni, az Isten meghallgatta a szavaimat, hogy csak vinnének el katonának, mert mindenki othol van csak én nem, édes fiam most erről tanulhatsz remélem - ha a jó Isten hazasegit, jobb leszel hozzám.”

Asszonya minden kétségbeesett hangú, panaszos válaszlevele igazolja, hogy a családban ő, a családfő nélkülözhetetlen személy. H. József vívódik magában. Annak idején oly erősen kívánta, bár hites felesége ennyire vágyná maga mellé, mint most! Mit nem adott volna érte, ha egyszer is egy csöppnyi méltánylást érzett volna ki a hangjából, nem csupán az örökös elégedetlenséget!

„Édes fiam azt irod, szomorúak a napjaid nálam nélkül, azt elhiszem, mert minden munka rád vár és mindenhol csak magadat találsz, mast a sors megtanít, hogyan lehet nálam nélkül élned, azt hiszem – ha a jó Isten hazasegít kevesebbet fogsz velem ellenkedni, mert előbb bizony elég gyakran megtetted. Ne sirjál anyukám, mert az nem segít, inkább kérd a jó Istent, hogy mielőbb segíyen haza a kedves családi othonba közétek.”

Most diadalt érezhetne, hogy igazolódott: nélküle, a férfi nélkül élete párja messze nem jut. Mégis, szinte lelkiismeret-furdalása van, amiért ilyen árat kellett fizetnie a családjának, hogy bizonyíthassa saját igazát. Azért hát a távolból is rendületlenül végzi a dolgát, irányítja kicsiny gazdaságát, hogy semmiben hiba ne essék.

„Azt irod, anyukám, hogy sokba került a permetezés, most terád bizom fiacskám, csak gazdálkodjál, ugyis sokszor mondtad, hogy férfi nélkül könnyen meglehet élni, tehát most van rá modod, a permetezéshez csak használd hamut és mosó szodát. Édes fiam, amennyiben teheted egy pár kocsi szénát mast kellene venni a nyáron, mert télen nagyon drága lesz, a szénát a pajta felső felére rakjátok, az alsó fiókot pedig meglehet rakni szalmával. Szénát ha veszel arra ügyelj, hogy jó széna legyen.”

„Édes fiam, értem a soraidból, hogy szőlő nagyon szép, bizonyára jobb idő van othol mint itt, mert itt mostanában nagyon sok eső volt, miáltal igen nagy sár van. Édes fiam, a mama hogy van meggyógyult-e? ha nem – kívánom a jó Isten mielőbb gyógyítsa meg, hogy legalább a házi munkában tudjon segíteni. Különben hogy vagytok? – én hála az Istennek még élek és egészséges vagyok, amit nektek is viszont kívánok.”

Milyen jó volna otthon lenni, jelen lenni az övéi életében. Vajon boldogulnak-e nélküle? A féltés, az aggodás cseng ki a sorokból, ám mélyen ott van a még erősebb félelem, amely lelke legmélyéből naponta diktálja a vonalas irkára a kérdéseket: Hiányzik-e ő otthon egyáltalán? A feleségének, tizenegy éves kisfiának, kilencéves kislányának? S nemcsak úgy, mint gazda? Miért nem írnak sűrűbben?

„Édes anyukám, te mindig olyan rövid és szűk tartalmú levelet írsz, pedig ugy szeretném, ha mindig sokat és mindenről írnál, persze azt, ami engem érdekel, leginkább az othon és a család, az én leveleim csupa kérdésekből állanak, én mindig kérdezek tőletek mindent és ti ara sem válaszoltok, úgyis sokszor egy hónap is eltelik, mire a válasz megjön. Amikor itt ebben a nagy messzeségben az ember olyan nehezen várja és mohón olvassa az othonról érkezett leveleket, különösen a család-jáét, végül kiderül, hogy alig tartalmazott valamit, légy szives édes fiam, pontosabban felelj arra, amit én kérdezek, azt tudom, hogy sok dolgod és gondod van, azért mast ez a helyzet, nem tehetünk más, ha te nem érsz rá, írjon a kis Józsi, vegye elébe a levelemet olvassa el és amit én kérdezek, arra feleljen.”

Ő maga bezzeg minden gondolatáról, minden cselekedetéről beszámol. Látszik, hogy ők otthon vannak, együtt, nem érzik át azt, hogy mennyire hiányzik a megszokott környezet, a család, a szomszédok.

„Mastanában igen ritkán és kevés levelet kapok tőletek, már előbb is írtam, hogy a Józsi mindennap írhatna egy lapot és valamit csak megírna az otthoni dolgokról, de amint látom, az én fiamba nagyon kevés szeretett nyilvánul meg az édesapja iránt, talán mast is az Ivánnal lovaz – mint előbb szokott. A Mariska is írhatna, először mutasd meg nekik és majd beletanulnak, adjál nekik lapokat, hadd irjanak, mint más gyerekek.”

Elviselhetetlen számára a gondolat, hogy otthon nélküle folyik az élet. Hogyan is lehetne fokozni a levélen keresztül tartott kapcsolat hatékonyságát? Újságon keresztül üzeni nem éri meg, rövid és személytelen hírek feladására van csupán mód. A rádióüzenet is oly nyúlfaroknyi, az valóban csak arra szolgál, ha „valami különös előadná magát a családban”, minél előbb hírt kapjon róla.

„Ma kaptam 3 levelet, amelyeket 5-én 10-én és 12-én írtál, különösen megörültem a kis fényképeknek – amikor megláttam a házunkat és a kis gyermekeimet olyan jó érzés hatott át – mert úgy tünt fel – mintha már nagyon régen látalak volna beneteket – inkább csináltass a nagyjózsival egy családi képet és küld el, hogy lássalak beneteket. (...) Ugy elnézegetem azokat a kis fényképeket úgy látom a kis Józsi nagyott nőtt, de az én kis lányom mastis csak olyan sovány, elég szép a bátyád lova.”

H. József mindig előrelátó, gondos apa volt; érett fővel, 28 évesen nősült, nála 5 évvel fiatalabb, szintén szegény sorból származó leányt vett feleségül. Gyermeke kettő született, ideális időkülönbséggel; éppen annyi, amennyinek még felelősséggel biztosítani tudja a jövőjét. Mindennél fontosabb számára, hogy jelen legyen számukra, hogy csak azért, mert ő 6 hónapja nincs otthon, semmiben hiányt ne szenvedjenek.

„Édes fiam ebben a levélben írod, hogy négy levelet megkaptál és egy csomagot, amelyikben a kamásli volt. „Írod anyukám, hogy a gyerekek nagyon örültek a cukorkának, igaz, magam is elfogyasztottam volna, de cigarettáért vettem azért, hogy küldhessek a kis gyermekeimnek.” (...) „Én azt elhiszem, édes gyermekeim, hogy nagyon furcsa és nagyon hiányzom, mivel nem vagyok othol, de erről nem tehetünk, majd csak a jó Isten hazasegít egyszer, akkor körülfogtok mint jó édesapát és én elmesélem nektek, a sok-sok mindenféle látottat – amit itt tapasztaltam, a messze idegenben, a végtelen orosz síkságon.”

Még a távolból sem mond le arról, hogy gyermekeit a jó felé terelgesse. A fronttól is figyelemmel kíséri iskolai előmenetelüket, nevelgeti őket, előrelátóan tervezi jövőjüket, hogy legalább nekik ne legyen olyan küzdelmes életük, mint neki magának. Ő is többre ment volna, ha lett volna lehetősége tanulni; talán sem a tehetségnek, sem az igyekvésnek nem lett volna híjjával...

„Elég szép ha Mariska 2-t kapott, nagyon meg vagyok vele elégedve, mert husvétkor még rosszul ált, azért küldök neki egy kis szép érmecskét, akaszátok a nyakláncára, te pedig édes kis lányom jó legyél és fogadjál szót anyukádnak.” (...) „A kis Józsit írasd be a polgáriba – ha van kedve, a nagy Józsi addig segedkezzen neki, amíg én hazaérek a tanulásban. A Józsinak pedig megmond, hogy fogjon hozzá a tanuláshoz – ne, hogy egyetlen lecke is úgy maradjon, hogy nem tanulja meg, mert akkor baj lesz – ha haza érek, tanuljon, mert itt katonájéknál is sokkal előbbre van az, a kinek megvan a polgária.”

„Édes anyukám! Azt írod, hogy jobb szeretnéd – ha a Józsi nem menne polgáriba, igazad van, hogy nagy hiányod lesz, de hát mit csináljunk, a jövőjére nézve mégis csak jobb lesz, ha volna elegendő birtokunk, akkor ugysem engedném, de így, ha megnől sokkal könnyebben betud jutni bárhova is. Most csak az a fontos, hogy a tanuláshoz fogjon hozzá, nehogy a többitől elmaradjon, azért a ház körül a játszás helyett, egy kicsit segédhett dolgozni, be kell látni neki azt, hogy az utcába mindenki othol van, csak az ő édesapjának kellett eljönni ilyen messzire és hosszú időre, pedig a jó Isten tudja, hogy mikor szabadulunk meg innen.”

H. József nem iszik, nem dohányzik, a józanságról, a takarékoságról még itt sem mondott le, csakhogy minél több mindent tudjon hazaküldeni nekik. A zsoldját teljesen megtakarítja – mire is költené ebben a pusztaságban? – s még azon túl is küld, ha a fejadagjából, nélkülözhető holmijaiból pénzzé tud tenni valamit. A múltkorában behatoltak egy közeli, kihalt városba, ott, az orosz puskák tüzeiben is csak az járt a fejében, mit is küldhetne haza valami hasznosat, mit is szerezhetne 11 éves kisfiának és 9 éves kisleányának.

„Édes anyukám, két utalványon kültem pénzt, egyik más nevében lett feladva mert én csak annyit küldhettem, az én nevemre, mert eddig csak annyi zsoldot kaptam 55 pengőt, vagyis az itteni pénzben 34 márkát, az egyik csomagot már a napokban feladtam, abban a Józsié a táska, ez pedig a Mariskáé lesz, ebben lesz egy orosz téli fehérsátorlap, a penész megfogta, mert nedvessen volt eltéve, próbáld főzd ki, talán kimeggy belőle, 2 doboz cigarettát, aki segít ajándékozd meg vele és egy szardéniát küldök, mert ti ugyanis szeretitek a halat én bizony nem tudom megenni (...)”

„Ugye édes kis lányom örülsz a varrógépnek, hát jó is lesz az neked, csak te legyél jó és szót fogadjál édes anyukádnak, ha így nem akarjátok használni, akkor majd veszünk vagy pedig csináltatunk neki egy alját és akkor minden pénzt megér, ígyis sokat ér, mert keveset használt, erőss Singer gép. Most csak siessetek anyukáddal együtt, megtanulni rajt varrni.”

„Azt írod édes egyetlen anyukám, hogy küldjek ujj ruhát, én ugyanis küldenék ha volna, előbb volt itt egyik közeli városban lehetett szerezni, de mi akkor még nem mehettünk oda, mast meg már nincs más mint ilyen viselt ruhák, de veszélyes még ilyet is szerezni, mert a muszka nagyon belőn oda, egyszer én is elvoltam, de többet nem mennék el, majd ha haza érek, akkor elbeszélem, nem kell venni, mert a város-

ban nem lakik senki, a varrógép is onnan való (...) Édes jó anyukám tudott te, hogy én milyen takarékos vagyok, én ugyanis mindent küldenék, amit csak lehetne, pénzt is innen nem küldött haza annyit senkisem mint én. Édes egyetlenem már ugy szeretnélek látni beneteket és köztetek lenni, úgy tűnik fel, hogy már nagyon régen eljöttem hazulról, sokszor úgy elgondolkodom, hogy milyen nagy lesz az öröm és a boldogság – ha a jószágos Isten hazasegít az én kis gyermekeimhez, akik most árvák nálam nélkül.”

„Édes fiam, hallom, hogy panaszod van, hogy neked nem küldök semmit, most megy egyik csomagban egy pár kamásli, az a tied lesz, mert nekem picinyek, édes kis fiam azért ne szomorkodjál, a tied éppen úgy minden, minden – mind a Mariskáé. Kis biciklit küldjek, igen, csak volna, tudott édes fiam, hogy háborúban vagyunk, egyszer voltam be abba a városba, ahonnan a varrógép való, de kerékpárt nem találtam.”

H. József mély sóhajjal nyugtázza, hogy az otthoniak nemigen fogják fel: édes-apa háborúban van, nem vásárba ment – de talán jobb is így. Elég, ha őneki van gondja ezzel, a család ne is érezzen semmit ebből a borzalomból. Hála a jószágos Istennek, eddig még minden kívánságukat teljesíteni tudta, a kis Józsinak is csak meglett később az annyira óhajtott bicikli. Kiskanizsán nincs még egy apa, aki ennyit áldozna a gyermekeire. Büszke arra, hogy családjáról még ebben a nehéz helyzetben is a lehető legjobban gondoskodik.

„A napokban találkoztam a Szijártóval és azt mondta, hogy a fia azt írja neki, hogy ő miért nem küld haza valamit, a H. apja már sokmindent küldött haza.” (...)
„A kerékpárra vigyázzatok, nehogy a Józsi teljesen tönkre tegye. A gyerekek hogy viselkednek, szót fogadnak?”

Nem olyan nagy baj az, hogy a család nem érzi a valódi súlyát annak a veszélynek, amiben ő nap mint nap forog. Csak hát ne fájdítanák a fejét mindenféle csip-csup üggyel, asszonyi perpatvarral is! A halál szomszédságában eltörpülnek azok a dolgok, amelyek miatt odahaza életreszóló barátságok, testvéri kapcsolatok romlanak meg.

„Édes fiam, ebben a levélben is megint csak a néném felől irsz, már hagyd ezt abba és ne törédjél vele akármit beszél is, ne zavarjál engem állandóan ezzel, irjál nekem mást ami engem érdekel, nem pedig azt, amit othol pletykálnak az asszonyok, tudod anyukám, hogy szeretlek és meg vagyok veled elégedve, akkor mit irogatol nekem ilyen pletyka beszédek, elég nekem az itteni dolgom és az othoni gondom, mert hiszen gondolatban mindig köztettek vagyok és veletek érzek, állandóan azon gondolkodom, hogy mit csináltok, hogy álltok a munkával, nincs, aki megpucolja az állatokat, mert neked nem nagyon kerül rá időt, és majd ha a jó Isten hazasegít mi lesz az első dolgom, hogy az igényjogosultsági bizonyítványt megkaphassam stb. stb. engem ilyesmi érdekel, édes fiacskám, nem pedig az amit othol pletyáznak.”

„Édes fiam, ti csak nem fértetek össze othol a nénémmel, ne törődjél velük, akkor békédet hagynak, majd ha a sors ilyen helyzetbe hozna benneteket, mint mi vagyunk, bizonyára nem gyűlölködnétek, de othol csak a nagy gög van mindenkiben. Én nem irok nekik, mert még májusban irtam nekik egy lapot, de nem válaszoltak rá, így hát én sem irok nekik, pedig azt hiszem nem bántottam meg őket soha.”

Sajnos, nincs a rokonokkal békesség. Máig sem érti, mitől orrolt meg rá édes testvérnénje: talán a kevés szülői örökség elosztását nem találta igazságosnak, vagy talán sógornője nem volt kedvére való? Kit tudja. H. József csak egyhez tartja magát, mint „szorgalmas, kisigényű, vallásos férj” és „jó családapa”, hogy a családot védeni kell, hogy a külvilág felé egységfrontot kell alkotniuk. Ki millent szakít, ol-lant szagol – tartja a mondás. Ő ezt választotta, emellett kötelezte el magát. Ha kell, döntését testvérel szemben is megvédi, de közben asszonyát is csitítania kell. Ki képes rendet tartani a portáján többezer kilométerről? Ki tud több életet is élni egyszerre?! S ki az, aki megteheti, hogy egy ilyen helyzetben, mint amibe ő került, nem lép ki eddigi életéből, hogy több lépéssel hátrálva messzebből, nagyobb rálátással szemlélje azt?

Egyetlen menedéke a katolikus hite. Hálát ad a jó Istennek, hogy idáig megőrizte viszonylag jó egészségben. Nem is feledkezik el a Vele szembeni kötelességeiről. Ha teheti, misére mindig elmegy, megáldoz, amint azt otthon is megtette.

„Tegnap megint tábori misénk volt és közös szentáldozásunk, amit én is a jesus nevében elvégeztem.”

„Édes anyukám kérdezed, hogy az a kis fakereszt, milyen és honnan származik, az egy nagyon emlékezetes napon június 28án került hozzám, amely napon a sok ves-zély közt is a jó Isten megőrzött, tartsátok meg örökös emlékebe, függeszt ki a falra – ha a plébános úr elmegy hozzánk, mutasd meg neki azt a kis keresztet, majd ha a jó Isten hazasegít, akkor bővebben elfogom magyarázni, a kis kereszt eredetét.”

Bánás plébános úr... Neki is írt levelet, s a plébános úr nem hagyta válasz nélkül, ez különösen jól esett egy otthonától elszakadt bakának. Ha tudná az atya, hogy micsoda lelki nélkülözésben élt a magyar alakulatok érkezéséig az itteni nép! Meg is írta haza: „(...) itt ma tábori misén voltunk, nagyon szép lett volna csak az a baj, hogy eset az eső, a tábori lelkészünk alig győzi megkeresztelni a sok muszka gyereket, ma is seregestől hozták a keresztelésre, mert a Sztalin idejében nem volt szabad keresztelni.” Biztosan büszke lenne rá az atya, ha látta volna, hogy ember-eivel rendbe tette az Isten házát.

„...a nyáron kint szokott lenni a tábori misénk a füzesbe, de most már jön a tél – kint nem lehet misézni, mast pucoltatom és meszeltettem ki az itteni falu templomát, ami valamikor a Sztalin előtt szintén templom volt, de a Sztalin magtárnak használtatta.”

H. Józsefnek a régi jóismerősi, szomszédi szálak legalább olyan fontosak, mint családja jóléte. Nem mintha a kettő nem függne egymással össze: hiszen ki más kérhetne szerettei gyámolítására, mint a jószomszédokat. Nekik szintén számos levelet küldött, és sokat kapott ő maga is tőlük. Szinte minden levelét azzal fejezi be, hogy az utcabeliek felől érdeklődik: „Üdvözlöm a Szegváriékat, Tóthékat. Hogy van az Iván Gyura meggyógyult?”

Nemhiába úgy szól a mondás: jobb egy közeli jó szomszéd, mint sok távoli testvér. Szomszédaira mindig számíthatott. Jól esik, hogyne esne jól, ha levelet kap tőlük, csak az nem esik jól, ha a napi postával öt-hat lap érkezik a szomszédoktól, de a családtól egy sem jön...

„Kelt levelem 1942 október 18-án

Kedves Józsi bácsi a hozám küldöt lapját meg kaptam a melynek nagyon meg örültem, hogy a nagy idegenben nem feledkezett meg rólank. Kivánom az istentől hogy ezen pársor írásom a legjobb erőben és egészségben találja. mink hála a jó istennek egészségesek vagyunk mindnyájan idehaza amit magának is viszont kívánok. Kedves Józsi bácsi nagyon sokat emlegetjük és sokan gondolunk rá mindnyájan hogy milyen messze van és belekel nyugodnunk. Nagyon vártuk idehaza hogy meg jön szabad-cságra szüretre és nem jöt meg úgy gondoltuk hogy leszerel és azért nem jön és sehogy sem jöt meg. Kedves Józsi bácsi írta a Rozi néni levelében hogy a zuca beli huszárokkal találkozot a faluba s ha netalántal találkozik a Miklósal és a Gáborral és töbiekel mongya meg nekik hogy nagyon szépen tisztelem őket. Más újságot nem irok mint hogy utoljára is fris jo egészséget kíván aptya anya mari józsi mama papa és a töbi ismerősök. Ezel zárom leveletem marad hozzá szeretettel jó szomszédja. Isten vele és velem.”

H. József jóleső érzésekkel forgatja a kis szomszédfiú által írott levelet. Most már úgy tűnik, nemsokára találkozik velük, de legfőképpen saját gyermekeivel s párjával - november végére hazamehet. Sokáig dédelgette magában ezt a gondolatot, biztatta feleségét is, járja ki, hogy hazarendeljké mint családfőt, kinek családja nélkülozi a munkáskezet.

„Édes fiam, tudom, hogy a kezed fáj, mert minden erős munka rád vár próbáld meg menyél el a Gozdánhoz, kérd meg és irass vele egy kérvényt – esetleg előbb haza mehetnek mert nincs a családban ki tudna dolgozni és a 40 évet is már meghaladtam.”

Most kapta a hírt: végre kiírták szabadságra. Kis öröm az örömben, hogy nem végleges eltávozást kapott, de nem bánkódik, fő, hogy hazaér, s azután majd alakul valahogyan.

Jobb bele sem gondolni, s nem sejteni azt előre, hogy a tizennégy nap letelte után a hosszú utat visszafelé mégegyszer meg kell tenni – de azután soha többé nem lép majd magyar földre. H. József örömét most semmi nem háborítja.

„Édes jó anyukám, nagyon sokat gondolok rátok, ebben az átkozott szovjet paradicsomban.”

Post Scriptum: H. József örvezető november végén szabadságra hazautazott. A keleti frontra visszatérvén utolsó levelét 1942. december 20-án keltezte. Családjára többé nem kapott hírt felőle.

A Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeumának egyetlen, a második világháborúban elesett magyar katonák neveit tartalmazó adatbázisa sem említi nevét.

1. kép. A kiskanizsai családi otthon.

2. kép. H. József 1942. augusztus 22-i lapja.